

ОЛЕКСАНДР МИШУГА: ПОРТРЕТ ОСНОВОПОЛОЖНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

І. В. Цебрій, Н. М. Ващенко

Аналізується вагомість внеску основоположника української вокальної педагогіки Олександра Мишуги у вітчизняну мистецьку освіту рубежу XIX–XX ст. Доводиться, що педагогічні ідеї О. Мишуги, його методичні інновації та досвід організації позааудиторної роботи учнів є актуальними для сучасних учителів музичного мистецтва. Описано меценатську діяльність українського педагога як зразок допомоги видатних діячів національної сцени розвитку вітчизняної освіти, становленню талановитих особистостей.

Ключові слова: меценатська діяльність, вокальна педагогіка, художній навчальний заклад, педагогічний альтруїзм.

Цебрій І. В., Ващенко Н. М. Александр Мышуга: портрет основоположника украинской вокальной педагогики в контексте современного отечественного образования

Анализируется значительность вклада основоположника украинской вокальной педагогики Александра Мышуги в отечественное художественное образование рубежа XIX–XX вв. Доказана актуальность педагогических идей А. Мышуги, его методических инноваций и опыта организации внеаудиторной работы учеников для современных учителей музыкального искусства. Описывается меценатская деятельность украинского педагога, являющаяся образцом помощи известных деятелей национальной сцены развитию отечественного образования, становлению талантливых личностей.

Ключевые слова: меценатская деятельность, вокальная педагогика, художественное учебное заведение, педагогический альтруизм.

Tsebriy I. V., Vaschenko N. M. Alexander Myshuga: Portrait of the Founder of Ukrainian Vocal Pedagogy in the Context of a Modern National Education

Paper analyzes significance of Alexander Myshuga's contribution into domestic art education at the end of XIX th – beginning of XX th centuries. A. Myshuga's pedagogical ideas, his methodological innovation and organization of extracurricular students activities are noteworthy for musical art teachers at the present time. Philanthropy of this Ukrainian teacher is an example of the way outstanding national artists supported national education, leded talented individuals to become "stars" of the national scene.

Keywords: philanthropy, vocal pedagogy, art school, pedagogical altruism.

Музично-просвітницька діяльність в Україні кінця XIX – початку XX ст. пов'язана із труднощами, викликаними державною заборонаю поширення української культури, наявністю етнокордонів, що розділяли Україну, та нехтуванням української нації Росією, Польщею й Австро-Угорщиною.

На основі вивчення й аналізу наукових досліджень, архівних справ, періодичних видань та літератури з питань розвитку української культури і музично-педагогічного досвіду маємо зазначити, що процес формування самосвідомості українського народу супроводжувався прогресивними явищами в житті громадськості.

Особливо слід відзначити зрушення, що спостерігалися в середині XIX-го й посилювалися на початку XX ст. завдяки діяльності прогресивних діячів літератури і мистецтва, які пропагували вітчизняну культуру.

Одним із головних напрямів цієї роботи є просвітницька, педагогічна та меценатська діяльність професійних вітчизняних співаків. Серед найвідоміших педагогів-професіоналів світу золотими літерами сяє ім'я Олександра Мишуги (1853–1922) – основоположника вітчизняної вокальної педагогіки, мецената, одного із засновників першої в Україні Музично-драматичної школи.

Цебрій Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ващенко Наталія Миколаївна, аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Упродовж ХХ ст. видруковано чимало праць, присвячених українській вокальній педагогіці і внеску у її розвиток Олександра Пилиповича Мишуги. Серед авторів цих досліджень – відомі громадські діячі і педагоги Є. Кротевич, І. Деркач, М. Рильський, С. Людкевич, О. Кошиць, М. Донець-Тессейр, О. Любич-Парахоняк, представники зарубіжної педагогічної думки Я. Стирянський, М. Кінберг, С. Миревич та інші, які високо оцінили педагогічну і меценатську діяльність Олександра Пилиповича. Тому автори статті ставлять за мету порівняти точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців на внесок О. Мишуги в українську культуру.

Інтерес до вокальних шкіл України рубежу ХІХ–ХХ ст. означився в 30–40 рр. ХХ ст. Так, відомий український письменник і драматург Євген Кротевич (1884–1968) написав декілька праць, присвячених О. Мишугі, з яким був особисто знайомий завдяки діяльності в Києві „Літературно-артистичного товариства“, що об'єднувало прогресивну художню еліту. Завдяки цій праці знаємо, що, перебуваючи в Києві, О. Мишуга брав найдіяльнішу участь у громадському житті, був у добрих приятельських стосунках із родинами Старицьких, Косачів, особливо з Ларисою Петрівною – Лесею Українкою, близько зійшовся з друзями Лесі – С. Мержинським, П. Тучапським, І. Щербою, В. Едельманом, В. Крижанівською-Тучапською. Також Є. Кротевич у доступній формі розповідав про враження від виступів О. Мишуги та його талановитих учнів [1, с. 33].

Найдокладніше життєвий і творчий шлях О. Мишуги описав дослідник Іван Деркач. Вагомою для нашого дослідження є висока оцінка ним педагогічної діяльності співака в роки роботи у Музично-драматичній школі М. Лисенка. Саме І. Деркач відзначив несприятливі обставини діяльності Олександра Пилиповича, пов'язані із впливом панування московської школи співу: „До того ж, усякі шовіністи шкодили Мишугі, намагалися принизити його ще й тому, що він викладав українською мовою... А знав він дванадцять мов. Та це й природно: у кожного новатора завжди багато противників“ [1, с. 20].

Далі І. Деркач зазначав: „У спогадах учнів Мишуги дуже багато пишеться про те, що в нього було чуйне й благородне серце. На культурні цілі на допомогу студентам, робітникам, селянам він віддавав усі свої зароблені гроші, в той час, як сам жив скромно і ніколи своїм зовнішнім виглядом не намагався показати, що він, мовляв, велика знаменитість. Один із його молодших сучасників писав: „Як

дивлюся зараз на дурощі всяких [...], то з дива вийти не можу, що сталося з людьми! Не знають, що на себе начепити, що їсти, де мешкати, як світа вжити. А про те, хто чув про великі дари отих усяких, вибачте, „знаменитостей“? А Мишуга давав. Тому й не слід забувати про нього. Це був митець і педагог! Це була людина!“ [1, с. 23].

М. Рильський присвятив світлій пам'яті О. Мишуги три статті, зокрема „Співак, педагог, громадянин“ (1938 р.), „Син народу“ (1947 р.), де щиро висловив власне бачення особистості визначного українського співака і педагога. У роботі „Співак, педагог, громадянин“ М. Рильський так характеризував педагогічні здобутки О. Мишуги: „За власним бажанням, Мишуга дійшов свого особистого методу навчання мистецтву співу. Він не встиг дати широкий виклад своїх поглядів на цю справу. Методику його творчо завоював, розвинув і виклав у широкій праці улюблений учень Олександра Пилиповича – Михайло Микиша. Поява цієї праці в друку буде не лише виявом пошани до пам'яті незабутнього співака, педагога, громадянина, а й корисною справою для нашої співацької молоді та й для викладачів співу!“ [7, л. 1].

У статті „Син народу“ М. Рильський визначив громадянську позицію Олександра Пилиповича як позицію патріота-громадянина: „Це був не лише співак, не лише артист, це був патріот-громадянин. Міцна дружба єднала його з великим Франком. Варто відзначити, що лише завдяки коштам, які передав із артистичних своїх заробітків Мишуга Франкові, могла з'явитися друком така окраса української поезії, як збірка „Зів'яле листя“. Взагалі Олександр Пилипович значну частину своїх гонорарів віддавав на громадянсько-культурні справи, на допомогу талановитій молоді та ін. В останні хвилини свого життя він заповідав усе, що набрів за життя, Музичному інституту імені М. Лисенка у Львові...“ [1, с.117].

Меценатська діяльність О. Мишуги не залишила байдужими тих, кому він допомагав. Так, Ярослав Стирянський, викладач ремісничо-торгової бурси (м. Львів), у якій свого часу навчався О. Мишуга, писав про нього у 1922 р. (стаття „Меценат робітничої молоді“): „Усіх пожертвуваних, які О. Мишуга склав для бурси, не варто наводити. Вистачить лише згадати, що спочатку він надсилав суми, які досягали кількох сот крон, а пізніше перейшли в тисячі. Найбільшу суму – 25 000 крон – прислав Мишуга в 1912 році. За ці гроші бурса купила собі двоповерховий будинок. Одним із могутніх виховних засобів у суспільстві є

життя великих людей. Життя Олександра Мишуги – це прекрасний приклад для нашого молодого покоління. Він зумів зійти з висот мистецтва до злосоденних справ трудового життя, зумів подати руку меншому братові. Коли хоч частина тієї молоді зуміє понести в майбутнє подиву гідний альтруїзм О. Мишуги, то його велика праця й пожертвування не були даремними“ [5, с. 76].

Не минув своєю увагою діяльність О. Мишуги й відомий український композитор, народний артист УРСР, професор Львівської державної консерваторії імені М. В. Лисенка Станіслав Людкевич: „Із якого боку ми б не дивилися на Олександра Мишугу – чи як на артиста-співака, чи педагога, чи, вкінці, як на людину-громадянина, – його постать вирівняна в головних рисах і гармонізована в цілісності. Сільську дитину, можна сказати, із самих низин життя, природа щедро наділила небуденним талантом. І хто із грядущих істориків української культури торкнеться музично-співочої ділянки, той чимало скаже про одного з найкращих синів нашого народу, одного з перших, найбільших піонерів українського вокального мистецтва, благородну й оригінальну постать артиста й громадянина – Олександра Мишугу“ [1, с. 42–43].

Український диригент і композитор Олександр Кошиць, який працював свого часу у музично-драматичній школі М. В. Лисенка, у статті „Про славного українського співака“ (1931 р.) поділився враженнями про зустрічі з Олександром Пилиповичем: „Ніколи не забуду того директорського кабінету в школі Лисенка, на Великій Підвальной вулиці, б. 15, де збиралися в перервах між лекціями професори. При світлі лампи під синім абажуром тут можна було бачити рядом, на одній канапі чи у фотелях при столі, і самого Миколу Віталійовича Лисенка, і професора Володимира Перетца, і академіка Ореста Івановича Левицького, і Марію Михайлівну Старицьку, і мого улюбленого професора композиції Любомирського та багатьох інших, заслужених і відомих. Мав щастя належати до цього товариства і я, тоді ще молодий педагог. Серед розмов, жартів і дотепів, іноді поважних політичних дискусій мене завжди вражав своєю шляхетністю й лагідною стриманістю, а також галицькою мовою (новою тоді й для мого вуха) Олександр Мишуга. Завжди акуратно одягнений, з чудовою краваткою, тихим, наче глухуватим у розмові голосом, із лагідною усмішкою на обличчі, він, мов живий, стоїть ще й тепер переді мною – принадний і симпатичний...“ [1, с. 49].

Марія Ростовська-Ковалевська, оперна співачка, солістка Одеської опери, професор Одеської консерваторії, вихованка О. Мишуги, розповідала про те, як вони з М. Микишею згадували свого Маестро: „У 1960 році громадськість Києва відмічала 75-річчя з дня народження М. В. Микиші. Я не встигла приїхати з Одеси на ювілейний вечір і лише на другий день зайшла на квартиру до ювіляра. Михайло Венедиктович наспівував під свої пластинки, а я була зворушена, почувши, як по-юнацькому звучить його голос! „Так ось вони – плоди системи прославленого Мишуги, системи, що живе в двох поколіннях і так добре зберігає голоси на довгі роки“, – подумала я. Наче у відповідь, ювіляр сказав: „А яка це була висококультурна людина! З Лисенком, із Лесею Українкою міг говорити годинами про літературу, історію, музику, естетику“. „Він знав більше десятка європейських мов,“ – додав артист Є. Круглов. Таких людей, як Олександр Мишуга, ми повинні краще популяризувати, бо це наша слава й гордість. Поет-академік Максим Рильський сказав: „Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани“. Спогади ці – ще один доказ любові до незабутнього нашого великого митця і патріота“ [7, с. 2].

О. Мишугу не обійшли увагою і визначні зарубіжні педагоги-вокалісти, діячі культури та громадськості. Так, на початку ХХ ст. відомий польський педагог, музикознавець, теоретик співу Юзеф Райс писав про складну долю співака і педагога: „Як правило, Мишуга не зв'язував себе постійними ангажементами. Був навіть інколи „безробітним“. Тоді, а також у той час, коли прибутки його були незначними й умови не були занадто сприятливими, він завжди знаходив гостинний прийом серед поляків у Кракові. А піклувався цим його вірний приятель, директор музичного товариства Віктор Барабаш, запрошував його на літній сезон до зорганізованої ним опери, влаштовував концерти в імпрезах музичного товариства...“ [1, с. 55].

Шведська оперна співачка першої половини ХХ ст., учениця Олександра Пилиповича Майя Кінберг у статті „Спомин про вчителя“ так згадувала свого маестро: „Вже перша година співу в професора Мишуги була для мене чимось незвичайним. За весь час свого попереднього навчання з іншими маестро я мала нагоду пізнати, може, аж занадто теорій та фахових висловів і рекомендацій, але ніхто дотепер не зумів мені показати рівночасно такого їх практичного застосування, як це робив маестро Мишуга. Як учитель він був суворий і вимогливий. Повний невичерпної терпеливості, він не

лише цікаво будував свої лекції, але й проробляв із учнями вправу за вправою, в яких умів дошукуватися найживішого вислову, звуку й краси.

Перед моїми очима й досі день 9 березня 1922 року – учитель упокоївся тихо й погідно навіки. За кілька годин перед смертю сказав мені: „Будь жрицею мистецтва, щоб його ширити в світі, живи для краси співу! Помагай моїм учням, а якщо й справді існує душа, яка живе по смерті, то я буду з вами, щоб допомагати вам. Амінь“ [1, с. 106–107].

Інша учениця Олександра Мишуги, Марія Донець-Тессейр, у майбутньому – заслужена артистка УРСР, професор Київської консерваторії імені П. Чайковського, у праці „Листок до вікна“ висловила свою безмежну вдячність незабутньому маестро: „Я все життя вдячна Олександрові Пилиповичу за те, що саме він мені дав путівку в життя. Пізніше мені доводилося ще багато вчитися й пізнавати різні методи викладання, але заняття в О. Мишуги, пояснення, живі демонстрування, вимоги керували мною впродовж усієї моєї співацької діяльності і допомагають тепер у педагогічній праці. Вони оберігали мене й від помилкових впливів, із якими інколи доводилося зустрічатися“ [1, с. 98].

У статті оперної співачки Марії Гребінецької „Фанатик мистецтва“ мова йшла про силу впливу особистості Мишуги на своїх вихованців: „За п'ять років навчання в Італії я переконалася, що більше того, чого навчив мене Олександр Пилипович з теорії співу, я не знайду. Мишуга був фанатиком співу. Тому він не задовольнявся лекціями в школі: кращих учнів кликав до себе додому і там працював з ними далеко за північ. Навіть коли ми ходили з ним на прогулянку, то він і там не гаяв марно часу, а вчив співати. Тепер особа покійного Мишуги здається нам якимсь дивним явищем. Це була людина з фанатичною любов'ю до мистецтва, людина ідеї. Тому він захоплював душі всіх, із ким працював“ [8, с. 67].

Найулюбленіший учень О. Мишуги, продовжувач його сценічних і педагогічних традицій, Народний артист УРСР, професор Київської консерваторії Михайло Микиша з великою любов'ю і вдячністю писав про свого вчителя („Сівач краси й добра“): „Навчаючись в Олександра Мишуги в Києві, а потім у Варшаві, я був його, так би мовити, секретарем – він доручав мені вести листування, висилати гроші тощо. Пам'ятаю, я носив на пошту від нього досить великі суми для Музичного товариства у Львові, українських гімназій, робітничих організацій. Давав він гроші також деяким

українським студентам, які вчилися в різних університетах Європи. Славетного співака й патріота не покидала думка збудувати пансіонат на Придніпрянській Україні, де б виховувалася музично обдарована молодь. Знаю, що в цьому йому взявся допомогти його сердечний друг, великий італійський співак М. Батістіні. Благородному задуму великих артистів перешкодила війна.

Коли я сьогодні з перспективи часу дивлюся на Олександра Мишугу, то бачу, що він займає одне з найвидатніших місць в історії музично-вокальної культури. Його постать буде завжди світочем для артистів, митців“ [5, с. 86–87].

Ще одна із вихованок О. Мишуги, оперна співачка Олександра Любич-Пархоняк згадувала про велику любов свого викладача до рідної землі та велику повагу до нього в студентських колах („Мій незабутній учитель“, 1940 р.): „У 1914 році ми з маестро приїхали до Львова. Він замешкав у народному готелі. Його зразу ж прийшли вітати студенти, молодь, представники музичних і літературних кіл. У вільні години ми ходили з ним по місту, були на Княжій горі. Він дуже любив Львів. Радів усією душею, що повернувся на рідну землю. Мріяв і робив усе, щоб у цьому місті був нарешті збудований український театр. Хотів поселитися в Львові й організувати свою школу співу. Але, на жаль, цих планів не довелося йому здійснити...“ [3, с. 98].

Софія Минович, також вихованка Олександра Мишуги, пізніше заслужений діяч мистецтв, професор Ленінградської державної консерваторії, завжди пишлася тим, що її учителем вокалу був славетний маестро („Людина великого серця“, 1939 р.): „Визнанням тих якостей співачки й педагога, яким я повністю зобов'язана О. Мишугі, може послужити той факт, що 1923 року я була запрошена вокальним факультетом Ленінградської консерваторії, очолюваної тоді видатним російським композитором Олександром Глазуновим, де й працювала довгі роки. Дуже приємно чути, що тепер у нас та й за кордоном часто пишуть про мистецьку й педагогічну діяльність О. Мишуги, що в столиці України – Києві урочисто відмітили 110 років із дня народження цього прославленого співака, педагога й патріота. Нехай зібрані ділянки спогади послужать нашим молодим митцям у їхній великій ролі будівництва нового культурного суспільства“ [1, с. 93].

Відомий історик українського театру, поет Степан Чарнецький тепло згадував Мишугу („Дороге ім'я“, 1939 р.): „Картина була б неповна, якби не згадати

про Мишугу як людину, громадянина та сина українського народу. У житті завжди був тихий, скромний, вразливий. Пережив дві трагедії, яких слід носив у душі, мабуть, до самої смерті. В долі й недолі, на вершинах успіхів і слави чи в днях важких почував завжди себе сином поневоленого народу. Допомагав матеріально Ставропігійській та Українській ремісничо-промисловій бурсам, Музичному товариству імені Лисенка, „Літературно-науковому віснику“, київській „Раді“, посилав гроші на погорільців рідного села, допоміг Івану Франку видати „Зів'яле листя“, і хто годен вичислити ті дари, що їх довгі роки склав на різні народні цілі „безіменний жертводавець“?

По роках скитання на далекій чужині вернувся на свою рідну землю, до своїх лип у Виткові. Вернувся – але в домовині... Тепер на його могилу прилітають вітри з волинської сторони, а задуманий Буг у місячні ясні ночі шумить йому свої величні, горді думи...“ [9, с. 112].

Останній значний спогад у пресі про видатного оперного співака й педагога О. Мишугу датується 7 червня 2003 р. Так, у Постанові Верховної Ради України, опублікованій у „Відомостях Верховної Ради України“ відзначалося, що 20 червня 2003 р. виповнюється 150 років від дня народження О. Мишуги – видатного українського оперного співака, талановитого педагога, мецената і громадянина-патріота, ім'я якого увійшло у коло світових зірок оперного мистецтва поряд з Енріко Карузо, Соломією Крушельницькою, Федором Шаляпіним, Тітто Руфо [6].

Таким чином, проаналізувавши педагогічну, громадсько-просвітницьку і меценатську діяльність О. Мишуги з точки зору вітчизняних і зарубіжних діячів освіти та мистецтва ХХ–ХХІ ст., доходимо висновку, що це був визначний педагог і артист, активний громадський діяч, меценат, світла пам'ять про якого завжди житиме серед майстрів української вокальної школи. О. Мишуга – людина, якій були не байдужі проблеми української освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст., і не лише музичної. Це був „сівач добра й краси“, чуйна людина, у кожну хвилину готова надати допомогу друзям і тим, хто її потребував. Згадка про великого артиста, педагога і мецената живе й житиме у пам'яті українського народу.

Проблема вивчення просвітницької, педагогічної та меценатської діяльності видатних вітчизняних діячів, фундаторів рідної культури й педагогіки не вичерпана нашою працею, оскільки на часі широка популяризація їх багатогранного внеску в українську історію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видатний співак Олександр Мишуга: спогади / [ред. І. Деркач]. – Л. : Видавництво „Каменяр“, 1964. – 120 с.
2. Лаури-Вольпи Дж. Вокальные параллели / Джакомо Лаури-Вольпи. – М. : Музыка, 1972. – 142 с.
3. Любич-Парахоняк О. Мій незабутній учитель / Олександра Любич-Парахоняк // Олександр Мишуга : Спогади. Матеріали. Листування. – К. : Музика, 1971. – С. 141–148.
4. Микиша М. В. Письмо к ученику / ГТМИ имени А. Бахрушина. Ф. № 442. Оп. 1. Д. 1. – Л. 1-2.
5. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва / Михайло Венедиктович Микиша. – К. : Музична Україна, 1971; 1985. – 115 с.
6. Постанова Верховної Ради України у зв'язку зі святкуванням 150-річчя з дня народження О. П. Мишуги // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 352.
7. Ростовская-Ковалевская М. Г. Воспоминания оперной артистки о работе в городах большой провинции в дореволюционное время и после (до 1925) / НИО ЛИТМиК, ф. 95, оп. 1. Л. 1-2.
8. Ульева И. Словарь ошибок вокальной педагогики / Ирина Ульева. – М. : Традиция, 2010. – 68 с.
9. Чарнецький С. Дороге ім'я / Степан Чарнецький // Олександр Мишуга – король тенорів / [авт.-упоряд. М. Головащенко]. – К. : Музична Україна, 2004. – С. 114–128.

Цитувати: Цебрій І. В. Олександр Мишуга: портрет основоположника української вокальної педагогіки в контексті сучасної вітчизняної освіти / І. В. Цебрій, Н. М. Ващенко // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 55-59.

© І. В. Цебрій, Н. М. Ващенко, 2013. Стаття надійшла в редакцію 4.12.2013 ■